

liedbespreking

De muziekbijlage in dit nummer is gewijd aan Lied 145 uit de bundel Tussentijds: 'Alles wat over ons geschreven is gaat Gij volbrengen in de veertig dagen', het 'tweelinglied' van Gezang 173 uit het Liedboek voor de Kerken, 'Alles wat over ons geschreven is gaat Gij volbrengen deze laatste dagen'. Deze beide liederen zijn in hun onderlinge samenhang al eens aan de orde geweest in –toen nog– Organist & Eredienst van februari 2000. Daarom bespreken we hieronder een ander lied voor de Veertigdagentijd, een bekend gezang met een melodie van Herman Strategier, de componist wiens leven en werk elders in dit blad besproken worden.

'Gij zijt in glans verschenen'

Gezangen voor Liturgie 450/Tussentijds 148

Wim Kloppenburg

DE KLASSIEKE EVANGELIELEZING VAN zondag *Reminiscere*¹, de tweede zondag van de Veertigdagentijd, is Mattheüs 17:1-9, het verhaal van de verheerlijking op de berg, in het rooms-katholieke spraakgebruik meestal aangeduid als de 'transfiguratie', de gedaanteverandering van Jezus, voor de ogen van drie van zijn leerlingen: '... zijn gedaante veranderde voor hun ogen en zijn gelaat straalde als de zon en zijn klederen werden wit als het licht. En zie, hun verschenen Mozes en Elia, die met Hem spraken'.

Het verhaal komt in alle drie de synoptische evangeliën voor. Het Nieuwe Romeinse Missaal (NRM) geeft voor het A-, B- en C-jaar de drie parallelle pericopen: Matth. 17:1-9, Marcus 9:2-13 en Lucas 9:28-38.

Aan de Transfiguratie is daarnaast ook nog een aparte feestdag gewijd: 6 augustus, het feest van de *Transfiguratio Domini nostri Jesu Christi*, in het NRM 'de Gedaanteverandering van de Heer'. In de Oosterse kerken is het zelfs één van de belangrijkste feesten van het kerkelijk jaar. Vermoedelijk gaat de datum 6 augustus terug op de inwijding van een kerk op de berg Tabor in de vijfde eeuw, maar de officiële invoering van het feest in het jaar 1457 lijkt vooral bedoeld te zijn als herinnering aan de overwinning op de Turken in 1456!

Voor ons, die leven na de Tweede Wereldoorlog, is het onmogelijk om de datum van 6 augustus te noemen zonder herinnerd te worden aan een heel andere gebeurtenis. De befaamde liturgiewetenschapper Herman Wegman (1930-1996) heeft ooit in een intrigerend artikel die twee herdenkingen op elkaar betrokken. Tegenwoordig is 6 augustus de dag waarop christenen en niet-christenen herdenken dat in

1945 de atoombom op Hiroshima is gevallen. Cynisch genoeg was het toen, net als bij het visioen van de drie apostelen, ook een dag van oogverblindend licht, gevolgd door een wolk...²

Volkszang

'Gij zijt in glans verschenen' is één van de eerste liederen uit de jonge traditie van volkszang in de rooms-katholieke kerk. De tekst is van de dichter/schrijver/journalist Gabriël Smit (1910-1981). Hij maakte vooral naam met zijn geestelijke poëzie. Bekend is de bundel met honderdvijftig psalmberijmingen³, die aanleiding was voor zijn benoeming tot ridder in de Orde van Sint-Gregorius de Grote. Martinus Nijhoff merkte naar aanleiding van zijn eerste bundel met geestelijke poëzie op dat Gabriël Smit een toepasselijke naam had: aartsengel en handwerksman. Tijdens en na de Tweede Wereldoorlog was Smit niet onomstreden; hij gaf in de oorlogsjaren clandestien zes bundels uit maar hij was ook lid van de Kultuurkamer.

De oudste gedrukte bron die ik van de tekst van 'Gij zijt in glans verschenen' heb gevonden is de beroemde bundel 'Zoals de waard is', een bijzonder themanummer van het tijdschrift *Wending* ('maandblad voor evangelie en cultuur', juni 1957), met verschillende nog altijd boeiende artikelen over kerkelijke kunst en architectuur (na-oorlogse kerkbouw!), en vooral veel aandacht voor het kerklied.

Het lied van Gabriël Smit heeft als opschrift de eerste regel 'Gij zijt in glans verschenen', met daaronder de aanwijzing 'Zondagslied voor het evangelie van de verheerlijking op de berg'. Een jaar later werd het lied opgenomen in de eerste

¹Zondag *Reminiscere* dankt zijn naam aan de introitus-antifoon uit Psalm 25: *Reminiscere miserationum tuarum* – Gedenk, Heer, uw barmhartigheid. N.B. In het woord *reminiscere* ligt de klemtoon op de derde lettergreep; de laatste twee e's zijn 'stom', zoals in het woord *liederen*.

²Herman Wegman, 'De zesde van de achtste maand', in: *Van gerechtigheid tot liturgie*. KTHU-reeks Theologie en Samenleving. Hilversum, 1984.

³Gabriël Smit, *De Psalmen*, Utrecht/Antwerpen 1952, Baarn 1986. De berijmingen zijn niet geschreven op bestaande melodieën. In *Zingend Geloven* is een psalm van Smit opgenomen met een melodie van Niek Hermanides (Psalm 8, 'Hoe heerlijk, Heer, breidt overal op aarde', ZG4, 64).

editie van *De Adem van het Jaar*, bij zondag *Reminiscere*. Het heeft daar als opschrift 'Van de verheerlijking'.

Opvallend is, dat we in het lied geen directe verwijzingen vinden naar het evangelieverhaal. Het is eerder een meditatie naar aanleiding van dat verhaal, en tevens een lofprijzing gericht tot Jezus Christus, al wordt zijn naam evenmin genoemd als die van Mozes en Elia. Er worden klassieke beelden gebruikt, de wonderlijke paradoxen die we kennen uit de oudkerkelijke hymnen: het stralende lijden, de glanzende pijn, het kruis als teken van overwinning. Men denke aan de kruishymnen van Venantius Fortunatus (185 en 186 in het Liedboek): de Koning die zijn macht toont door zich volstrekt te vernederen, de Schepper die als een schepsel lijdt. Ja, het lijden van Christus gebeurt nog steeds, 'in aller wereld nood', in alle onrecht en marteling die mensen elkaar aandoen. Zoals J.W. Schulte Nordholt zingt in Gezang 176: 'Hoe achtloos in ons midden wordt / het kostbaar mensenbloed gestort / en in het onbarmhartig licht / het kruis des Heren opgericht.' Essentieel in het lied van Gabriël Smit is de 'blikrichting':

'Vanuit de ervaring van de verrijzenis op Pasen kijkt de dichter terug naar Goede Vrijdag. En dan blijkt het kruis een

teken van heil te zijn, een licht van eeuwigheid, dat ons kan behoeden voor ondergang.'⁴

De melodie

Gabriël Smits lied 'Van de verheerlijking' wordt in protestantse kring meestal gezongen op de melodie van 'Lob Gott getrost mit Singen' ('Laat ons de Heer lofzingen', in het *Liedboek* Gezang 409). Zo staat het in elk geval in *De Adem van het Jaar*. In de latere edities wordt zelfs gesuggereerd dat Gabriël Smit dat zo bedoeld zou hebben. Ik heb daar geen bevestiging van kunnen vinden. Wel ben ik van mening dat tekst en melodie prachtig bij elkaar passen, vooral door het fraaie melisma in de laatste regel, precies op de woorden 'glorie' (in strofe 1 en 2) en 'alles' (str. 3). Er is ook een bundel waarin het lied genoteerd staat bij de melodie van 'O Haupt voll Blut und Wunden', maar op die manier krijgt de tekst een heel ander accent en worden de Paasnoties in het lied wel erg sterk weggedrukt.

In de rooms-katholieke kerk wordt het lied altijd gezongen op de melodie van Herman Strategier, die nu ook in *Tussentijds* staat aangegeven. In tegenstelling tot wat men in r.k. kring vaak denkt, is deze melodie oorspronkelijk niet geschreven voor de tekst van Gabriël Smit, maar voor het Paaslied 'In eigen kracht verreezen is Christus opgestaan', een tekst van L. Huf S.J., iemand van wie ik geen verdere gegevens heb kunnen vinden, behalve dat hij op 15 augustus 1936 de priester-wijding ontving.

Het lied is voor het eerst gepubliceerd in het bundeltje *Alleluia*⁵ (Lied 18; zie muziekvoorbeeld). Pas in tweede instantie heeft men dezelfde melodie ook gebruikt voor 'Gij zijt in glans verschenen', waarbij de noten van het alleluia-refrein eenvoudig zijn weggelaten (*Alleluia*, Lied 11).

De fraaie wijs behoeft geen uitgebreid commentaar. In alle eenvoud spreekt zij voor zichzelf; naar mijn mening is de melodie door het weglaten van het alleluia-refrein alleen maar sterker geworden! Het is een goed in het gehoor liggende majeuremelodie in de klassieke AABA-vorm die we kennen van talloze geestelijke en wereldlijke volksliederen zoals 'Die winter is vergangen'. Het loont de moeite om de vierstemmige zetting te bekijken (bijvoorbeeld in de meerstemmige uitgave van *Tussentijds*), want dan zien we dat de componist in de vijfde regel uitwijkt naar de mineurparallel. Het is een sterke melodie, die zijn kwaliteit al decennialang bewijst. Maar toch, – wie (als protestant) gewend is geraakt aan de stralende wijs van 'Lob Gott getrost mit Singen' zal Strategiers noten misschien net iets te 'neutraal' vinden voor de geladen tekst van Gabriël Smit.

De tekst in *Tussentijds* wijkt op sommige punten af van het origineel. Strofe 1, regel 6, 'door ons aan U gedaan' moet zijn 'door ons U aangedaan'; strofe 2, regel 2, 'wereldnood' moet

18. IN EIGEN KRACHT VERREEZEN tekst: L. HUF. S.J. muziek: H. STRATEGIER

n ei - gen kracht ver - re - zen is
be - heer - ser al - ler tij - den, o

CHRISTUS op - ge - staan. aan god is eer be -
ko - ning, groot van macht, hoe dan - ken w'u voor't

we - zen, nu tre - den eng' - len aan. „Wat
lij - den, dat ons de red - ding bracht. Her -

zoekt gij, vro - me vrou - wen, het le - ven bij de
bo - ren tot het le - ven van va - der, zoon en

dood? ver - kon - digt zijn ge - trou - wen het
geest, is't klee - d ons weer - ge - ge - ven voor't

paas - myste - rie groot! al - le - lu - ia, al - le -
eeuwig brui - lofts - feest!

Lu - ia, al - le - lu - ia, al - le - lu - ia, al -

le - lu - ia, al - le - lu - ia.

⁴Ad de Keyzer, *Tussen de regels*. Hilversum 1983, p.9.

⁵H. Schelbergen S.J. (red), *Alleluia, 65 geestelijke liederen voor gebruik in school en kerk*. 's-Hertogenbosch/ Amsterdam 1960.

zijn 'wereld nood'. Het lelijke *onz'* (strofe 2, regel 8) komt in meer bundels voor, maar oorspronkelijk staat hier 'blijft Gij ons glorie zijn' ('ons' als dativus te verstaan: voor ons).

Over *ons* en *onz'* bestaat overigens al heel vroeg onduidelijkheid. In het archief van het Nederlands Muziek Instituut (NMI) bevindt zich een manuscript van Strategier met een bewerking voor zangstem en harp, genoteerd in Es-groot en gedateerd 1958. In de partituur staat oorspronkelijk *ons*, maar over de *s* heen is een dikkere *z'* geschreven. In de bijgevoegde losse zangpartij zijn is de muziek met de hand genoteerd en is de tekst eronder getypt. De laatste regel luidt hier 'blijft onz, glorie zijn'; dit is met potlood veranderd in 'blijft G' onze glorie zijn'. Deze variant heb ik verder nergens aangetroffen.

Exegese

Het evangelie van de verheerlijking op de berg is in de loop der tijden op twee verschillende manieren uitgelegd. Als we ervan overtuigd zijn dat het Nieuwe Testament gelezen en begrepen moet worden vanuit het Oude, dan zien we hoe Jezus in dit verhaal gesteld wordt in de traditie van zijn volk. Mozes en Elia zijn Hem voorgegaan, Hij volgt de weg van Tenach, Hij volbrengt de exodus. Er is echter ook een traditie die zoveel nadruk legt op het Nieuwe Testament dat het Oude bijna overbodig lijkt te zijn geworden. Het hoofdaccent komt dan te liggen op de laatste woorden van de pericoop: '...zagen zij niemand dan Jezus

alleen.' Deze manier van denken ligt ten grondslag aan de zogenaamde 'vervangingstheologie', dat wil zeggen dat de bijzondere plaats en rol van het joodse volk zou zijn overgegaan op de christelijke kerk. Het is een opvatting die in sommige fundamentalistische en evangelicale kringen nog altijd wordt gehuldigd, en die niet alleen geleid heeft tot de verwerpelijke beweging van 'zending onder de Joden', maar ook tot gruwelijke vormen van antisemitisme.

Dat ook sommige kerkliederen niet vrij zijn van deze misvatting wordt aangetoond door de Amerikaanse theoloog E. Byron Anderson. In een artikel over 'christelijke gebedsteksten en liederen na de Holocaust'(!) geeft hij twee voorbeelden van Engelstalige *hymns* over de Transfiguratie.⁶ Strofe 1 van een lied uit 1985 van Thomas Troeger⁷ luidt:

Swiftly pass the clouds of glory,
heaven's voice, the sizzling light;
Moses and Elijah vanish;
Christ alone commands the height.

Kenmerkend is het gebruik van het woord 'vanish': Mozes en Elia (met andere woorden: Wet en Profeten!) 'verdwijnen', alleen Christus blijft over.

Van de Engelse dichter Brian Wren⁸ is het lied 'Christ upon the mountain peak'.

1. Christ upon the mountain peak
stands alone in glory blazing.
Let us, if we dare to speak,
with the saints and angels
praise him –
Alleluia!

2. Trembling at his feet we saw
Moses and Elijah speaking.

Moderne ikoon van de Transfiguratie, geschilderd volgens de traditie van de Koptische Kerk

⁶E. Byron Anderson, 'Christian Prayer and Song in a Post-Holocaust Church', in *Studies in Christian-Jewish Relations*, Volume 1 (2005-2006), p.123. Boston 2006.

⁷Thomas Troeger (geb. 1945) is hoogleraar aan de Iliff School of Theology in Denver, Colorado en doceert o.a. homiletiek, liturgiek en gemeentezang. Hij schreef verschillende *hymns*.

⁸Brian Wren (geb. 1936) is één van de toonaangevende Engelse lieddichters van de tweede helft van de twintigste eeuw. Hij was werkzaam als docent liturgiek en hymnologie aan verschillende Engelse en Amerikaanse instituten.

All the Prophets and the Law
shout through them their joyful greeting –
Alleluia!

3. Swift the cloud of glory came,
God, proclaiming in its thunder
Jesus as his Son by name!
Nations, cry aloud in wonder! –
Alleluia!

4. This is God's beloved Son.
Law and Prophets fade before him,
first and last and only One.
Let creation now adore him –
Alleluia!

In strofe 4 lezen we 'Law and Prophets *fade* before him.' Wren gebruikt weliswaar een iets minder sterk woord, maar ook hier is de bedoeling duidelijk. Ik herinner mij een 'Joint Conference' van de Europese, Engelse en Amerikaanse hymnologenverenigingen waar dit lied scherp bekritiseerd werd. Wren heeft naar aanleiding van die kritiek het lied toen op een enigszins simplistische manier aangepast door het woord 'fade' te vervangen door het woord 'sing': 'Law and prophets sing before him'. Omdat hij daar zelf ook niet helemaal tevreden over was, heeft hij later nog enkele andere correcties aangebracht; inmiddels zijn er drie of vier verschillende versies van het lied in omloop.

J.W. Schulte Nordholt heeft het lied zeer vrij vertaald, waarbij hij het aantal strofen uitbreidde tot vijf. Meteen al in de tweede strofe brengt hij de noodzakelijke correctie aan (*Zingend Geloven* IV, 14):

1. Christus staat in majesteit
door een stralenkrans omgeven
op de berg der heerlijkheid,
licht uit licht en eeuwig leven.
Halleluja.

2. Mozes en Elia zijn
zijn getuigen, want zij weten:
Hij voltooit de lange lijn
van de wet en de profeten.
Halleluja.

3. Daarom spreken zij met Hem
van zijn uitgang en zijn lijden
later te Jerusalem
in de volheid van de tijden.
Halleluja.

4. Uit de hemel komt een stem
die het visioen komt schragen:
Deze is mijn Zoon; op Hem
rust mijn eeuwig welbehagen.
Halleluja.

5. Zo wordt God in glans gekend;
Hij, het licht van ons verlangen,
woont niet in een aardse tent,
maar op onze lofgezangen.
Halleluja.

In het commentaar bij *Zingend Geloven* schrijft Wim Penderrecht: 'Het moet ons van het hart, dat het lied in de vertaling van Schulte Nordholt ten opzichte van de Engelse tekst veel aan kracht heeft gewonnen.' Waarvan acte! •